

EVDE ÜRETEK KADIN İŐİLER

6 Őubat 2021

Yıldırım Koç

Türkiye’de çok sayıda kadın, parça baŐı ücret olarak, evinde üretim yapmaktadır. İŞin acı yanı, bu kadınların çok büyük çoğunluğu yasalarda mevcut haklarını bilmiyor ve bu nedenle de bu haklarından yararlanamıyor.

Kadınları örgütlemeye çalışanların, “işçi kadınlar” içinde küçümsenmeyecek bir kesim oluŐturan bu kadınların sorunlarını öğrenmesi ve onlara haklarını öğrenmeye ve kendi aralarında örgütlenmeye teşvik etmesi son derece önemlidir. Ne yazık ki, kadın örgütlerinin büyük çoğunluğu gündemlerine böylesine önemli bir konuyu almamaktadır.

Kapitalizmin geliŐtiđi ilk yüzyıllarda “eve-iş-verme” sistemi son derece yaygındı. Genellikle büyük tüccarlar, iŐçileri imalathanelerde toplamak yerine yapılacak işi evlere dağıtırlar ve iŐçilere parça baŐı iş üzerinden bir ücret öderlerdi.

İmalathanelerden makineler temelinde üretim yapılan fabrikalara geçildiğinde bu uygulama biraz azaldı. Osmanlı Devleti’nde ise son yüzyıllarda halı dokumacılığı ve ayakkabı üretimi gibi alanlarda eve-iş-verme sistemi yaygındı. Cumhuriyet döneminde epeyce azalan bu sistem, 1980’lerin ikinci yarısında yeniden canlandı. Son yıllarda da bu uygulamanın yaygınlaŐtığını görüyoruz.

Eve-iş-verme sisteminde çalışan ve genellikle kadın olan işçiler, evlerde yaŐlı ve çocuk bakımında veya temizlikte çalışan kadınlardan farklıdır. Onların da büyük sorunları var; ancak evlerde parça baŐı iş temelinde çalışma tümüyle ayrı bir konu.

Bu konuda Türk-İŞ yayınlarından 2001 yılında yayımlanan bir kitapçığımda bu geliŐmeler daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır (Yıldırım Koç, Eve-iş-Verme, Sorunlar, Öneriler, Türk-İŞ Yay. No. 63, Ankara, 2001, kitapçığın tam metni için bkz. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1322169688b.pdf>.)

MEVZUATTA ÖNEMLİ DEĐİŐİKLİK: TÜRK BORÇLAR KANUNU

Eve-iş-verme sistemi içinde evlerinde üretim yapan ve çoğunluğunu kadınların oluşturduğu işçiler 2011 yılına kadar mevzuatımızda işçi sayılmazdı. Türkiye’de eve-iş-verme sistemi içinde evlerde çalışma iliŐkisi, Borçlar Yasasındaki “istisna akdi” olarak kabul edilmekteydi. “İstisna”, “sanat ve maharet emeği sarfederek bir Őeyi meydana getirmek” demektir. “Hizmet akdinde, işçinin edası doğrudan doğruya hizmet ve buna ilişkin emek olduğu halde; istisna akdinde müteahhidin edası, emeğinin kendisi değil, sonucu ve mahsulüdü.”

Eve-iş-verme sistemi kapsamında çalışanlar, işçi sayılmadıkları için, İŞ Yasasındaki haklardan yararlanamazlardı.

Bu düzenleme 2011 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte bulunan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile deđiŐtirildi (Resmi Gazete 11.1.2011).

Türk Borçlar Kanunu’na “Evde Hizmet Sözleşmesi” kavramı eklendi. Türk Borçlar Kanununun ilgili maddeleri Őöyledir:

Evde Hizmet Sözleşmesi:

A.Tanımı ve çalışma koŐulları

I. Tanımı. MADDE 461- Evde hizmet sözleşmesi, işveren in verdiği işi, işçinin kendi evinde veya belirleyeceği başka bir yerde, bizzat veya aile bireyleriyle birlikte bir ücret karşılığında görmeyi üstlendiği sözleşmedir.

II. Çalışma koŐullarının bildirilmesi. MADDE 462- İşveren, işçiye her yeni iş verişinde genel çalışma koŐulları dışında kalan ve o işe özgü özellikleri bildirir; gerekiyorsa işçi tarafından sağlanacak malzemeyi, bu malzemenin sağlanması için kendisine ne miktarda ödemede bulunacağını ve iş için ödeyeceği ücreti de işçiye yazılı olarak bildirir.

İşin verilmesinden önce malzeme için ödenecek bedel ve iş için ödenecek ücret yazıyla bildirilmemişse, bu işlerde uygulanan alışılmış bedel ve ücret ödenir.

III. İşçinin özel borçları. 1. İşin yapılması. MADDE 463- İşçi, işe zamanında başlamak, işi kararlaştırılan zamanda bitirmek ve çalışmanın sonucunu işverene teslim etmekle yükümlüdür.

İş, işçinin kusuruyla ayıplı olarak görülmüşse işçi, giderilmesi mümkün olan ayıpları, masrafı kendisine ait olmak üzere gidermek zorundadır.

2. Malzeme ve iş araçları. MADDE 464- Malzeme ve iş araçları işveren tarafından sağlanmışsa, işçi bunları gereken özeni göstererek kullanmak, bundan dolayı hesap vermek, ayrıca kalan malzeme ile iş araçlarını da işverene teslim etmekle yükümlüdür.

İşçi işi görürken, kendisine teslim edilen malzemenin veya iş araçlarının bozuk olduğunu belirlerse, durumu hemen işverene bildirir ve işe devam etmeden önce, onun talimatını bekler.

İşçi, kendisine teslim edilen malzeme veya iş araçlarını kendi kusuruyla kullanılmaz hâle getirirse, işverene karşı onun kullanılmaz hâle geldiği gündeki rayiç bedeli kadar sorumludur.

IV. İşverenin özel borçları. 1. Ürünün kabulü. MADDE 465- İşveren, işçinin üreterek teslim ettiği ürünü inceler; varsa bulduğu ayıpları teslimden başlayarak bir hafta içinde işçiye bildirir. Süresinde bildirim yapılmamışsa, ürün mevcut durumuyla kabul edilmiş sayılır.

2. Ücret. a. Ödenmesi. MADDE 466- Yapılan işin ücreti, işçi, işveren tarafından aralıksız olarak çalıştırıldığı takdirde, onbeş günde bir veya işçinin rızasıyla ayda bir; aralıklı olarak çalıştırıldığı takdirde, ürünün her tesliminde ödenir.

Her ücret ödenmesinde işçiye, bir hesap özeti verilir. Hesap özetinde, varsa kesintilerin miktarı ve sebebi de gösterilir.

b. Çalışmanın engellenmesi hâlinde. MADDE 467- İşçiyi aralıksız biçimde çalıştıran işveren, ürünü kabulde temerrüde düştüğü veya işçinin kişiliğinden kaynaklanan sebeplerle ve kusuru olmaksızın çalışma engellendiği takdirde, hizmet ediminin engellenmesi durumundaki ücret ödenmesine ilişkin hükümler gereğince, ona ücretini ödemekle yükümlüdür. Diğer durumlarda işveren, bu hükümlere göre ücret ödemekle yükümlü değildir.

V. Sona ermesi. MADDE 468- İşçiye deneme amacıyla bir iş verilmişse, aksi kararlaştırılmadıkça, sözleşme deneme süresi için kurulmuş sayılır.

İşçi, işveren tarafından aralıksız olarak çalıştırıldığı takdirde, aksi kararlaştırılmadıkça, sözleşme belirsiz süreyle yapılmış sayılır; diğer durumlarda sözleşmenin belirli süreyle yapıldığı kabul edilir.

B. Genel hükümlerin uygulanması. MADDE 469- Pazarlamacılık sözleşmesine ve evde hizmet sözleşmesine ilişkin hüküm bulunmayan hâllerde, hizmet sözleşmesinin genel hükümleri uygulanır.

İŞ KANUNUNDAKİ OLUMLU DÜZENLEME

Türk Borçlar Kanununda 2011 yılında getirilen bu düzenlemeyi hiçbir kadın örgütü dikkate almadı; büyük çoğunluğunu kadın işçilerin oluşturduğu büyükçe bir kitlenin bu konuda bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi için bir çaba göstermedi. İşin üzücü yanı, İş Kanununda aynı doğrultuda 2016 yılında yapılan bir değişiklikten sonra da kadın örgütlerinin duyarsızlığının ve ilgisizliğinin sürmesidir.

2003 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte bulunan 4857 sayılı İş Kanununun 14. maddesine 2016 yılında yapılan bir eklemeye, eve-iş-verme sistemi içinde evlerde üretimde bulunan işçilerin hakları düzenlendi. İlgili maddenin konuya ilişkin fıkraları aşağıda sunulmaktadır.

4857/Madde 14 -

Uzaktan çalışma; işçinin, işveren tarafından oluşturulan iş organizasyonu kapsamında iş görme edimini evinde ya da teknolojik iletişim araçları ile işyeri dışında yerine getirmesi esasına dayalı ve yazılı olarak kurulan iş ilişkisidir.

Dördüncü fıkraya göre yapılacak iş sözleşmesinde; işin tanımı, yapılma şekli, işin süresi ve yeri, ücret ve ücretin ödenmesine ilişkin hususlar, işveren tarafından sağlanan ekipman ve

bunların korunmasına ilişkin yükümlülükler, işverenin işçiyle iletişim kurması ile genel ve özel çalışma şartlarına ilişkin hükümler yer alır.

Uzaktan çalışmada işçiler, esaslı neden olmadıkça salt iş sözleşmesinin niteliğinden ötürü emsal işçiye göre farklı işleme tabi tutulamaz. İşveren, uzaktan çalışma ilişkisiyle iş verdiği çalışanın yaptığı işin niteliğini dikkate alarak iş sağlığı ve güvenliği önlemleri hususunda çalışanı bilgilendirmek, gerekli eğitimi vermek, sağlık gözetimini sağlamak ve sağladığı ekipmanla ilgili gerekli iş güvenliği tedbirlerini almakla yükümlüdür.

Uzaktan çalışmanın usul ve esasları, işin niteliği dikkate alınarak hangi işlerde uzaktan çalışmanın yapılamayacağı, verilerin korunması ve paylaşılmasına ilişkin işletme kurallarının uygulanması ile diğer hususlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

Türkiye’de günümüzde binlerce kadın, eve-iş-verme sistemi içinde özellikle de giyim eşyası üretiminde çalışmakta ve yoğun biçimde sömürülmektedir. Covid-19 salgınından sonra evde (uzaktan) çalışma uygulamasının yaygınlaştırılması, bu konunun önemini daha da artırmaktadır. Kadın örgütlerinin öncelikli görevlerinden biri, bu işçi kadınlara bu alandaki haklarını öğretmek ve onların örgütlenmesi için yardımcı olmaktır. Kadın işçilerin güvenini ve desteğini sağlamanın yolu, bu konulardaki ciddi, kararlı ve sabırlı çabalardan geçmektedir.